

Москван өөр бэрсн тууджлгч диилвр

(НЕМШИН-ФАШИСТРИН ЦЕРГИГ МОСКВАН ӨӨР КУУЧСНА 18 ДЖИ ЛИН ӨӨН)

1941 жилин үвлэр, Москван өөр гитлеровск Германия цергиг хамх цоксн Советск Цергин бэрсн алдр диилвр, Төрскнэ Алдр дэанэ тууджд ордж тодрхаггар бичгдсн. Москва шидр болсн дэанд өшатири чидлинь чилэчкэд, 1941 жилин декабрь сард мана церг сөрүд дэврилгь кегяд, немецк-фашистск цергиг түрүн болдж күчтэ гидгар күүчсн. Советск Союзин өмнэс «цэклгын» мет цокгч дэ кехэр гитлеровск командованя белдсн зураг мана церг хольв цокад, немецк-фашистск церг юмнд диилгдшго гисн тоолвриг унгарнь авч хайсн.

Сентябрин 30-д немшир Москвагүр «генеральн» дэврилгь кев. Өшатири кучтэ ик цоклгын мана церг авртэ кевэр сөрглгь кедж тосв. Хойр сар дауд эн күчтэ дэн болв. Мана цергүдэс чидларн хол даву, нег үлү танкс, авиац хойрарн ик күчтэ өшатириг мана Деед фронтин церг сөргдх хэрү цоклгь кегяд, ори-нутгинь хотл балгьснд күргл уга хэрү сөргад, өшатириг күчтэггар цокджав. Москван ар үзгэсн эргдх дэврилгь кедж йовсн өшатири танковый 3-ч баг октябрин дунд алднд Калинин балгьс эзлчкв; Москван өмн хаджугьасн дэврдх йовсн танковый 2-ч церг Орел болн Тула балгьсдур өөрдх ирсиг балгьсна захдн гилта сөргдх зогсав. Тустан дэврилгь кедж йовсн өшатири йовгн церг Волоколамск, Можайск авчкад Серпуховин өөр ирдх дээлджав. Москва шидр дегд күчр аамшгтэ бээдл болв.

Харелтин Государственн Комитетин тогтавар октябрин 20-д Москва аамшгтэ бэанэ гидж зарлгдсн. Прави-

тельственн централн учрежденьсн зармнь Куйбышев балгьсн тал гаргьгдсн. Советск церг шунмгга болн зормг болсн учрар батин төлэ хадгьлдж-бэрджэсн аньгсиг Деед фронтин цергт немэд, дэанэ техникэр батлсна ашдн Москвагүр дэврилгь кедж йовсн өшатири октябрин сүүлэр Волокамскин, Наро-Фоминск алднд, Тулан өмн бийд сөргдх зогсгдсн. Энүнлэ хамдн мана цергүд өшатири москковск багинь захмудинь холар, гүүнэр эргдх сөргдх зогсачкла өшатири эвранны цергүдин захиг батлхин төлэ зөвэр чидлан чилэх зөвтэ болсн. Өшатири, Москвагүр кесн негдгч «генеральн» дэврилгын хамхрсмн. Аггарар дэврилгь келгын бэс мана авиац болн зенитн артиллер сөрглгь кесн.

Немецк-фашистск командованя октябрьск дэврилгынэсн юмн болдж эс өгсн болв чигн, даки нег Москвагүр хойрдгч дэврилгь ноябрь сарин дунд алднд кесн. Москвагүр хойрдгч «генеральн» дэврилгь кехин төлэд гитлеровск командованя 51 дивизий орулсн. Советск цергүд бээсн сүл чидлан гаргьджана, удл уга тарх гидж тоолад гитлеровцир эвранны бээсн чидлан, цуг дивизиймүдэн авч ирсн. Иим ик күчтэ цоклгьна өмнэс Советск церг тесдх чадх уга гидж өшатири ицджэсн. Болв мана церг зормг кевэр харелт кегяд, сөрүд цоклгь кегяд өшатири сансн санагын эн хаалгьдн чигн хольв цоксн.

Панфилов генералин стрелков дивизийн туурмдх кезэ чигн мартгдш уга. Москва шидр болджасн күчтэ дэанэ өдрмүдлэ эн дивизийн салдснуд болн офицермүд өшатириг өрчэ-

ри сөргдх зогсаггад ори-нутгурн орх хаалгын хаасн. Дубосеково станциг хареджасн цон баг героймуд-панфиловцирин өмнэс Волоколамск шоссеггар дэврдх Москвагүр орхар сэдэд өшатири 50 танк тэвсн. «Арэсэд алдр ик, тегш биш күчгэ дэн болсн. Хооран цухрдг газр уга. Ардмн Москва бэанэ» гидж политрук Ключков-Диевин дуудлгар героймуд негидэн күртлэн дээлдсн Ключков-Диев шавта бийн гранатмуд зоггад келкдх авад өшатири танк дор мөлкдх орад терүг шатадж хамлсн. Панфиловцир иигдх Төрскэн харсн.

Артиллерийск часть чигн күчтэггар ноолдв. Майор Ефременко командовать кедж йовсн, талкин өмнэс ноолдг истребительн полк Московск областин Середя поселкин дорд бийднэ зуг негхн өдр 136 танк, 11 бронемашин, 3 тов, 9 самолет, 3 йовгн батальон күүчдх хамх цокв. Эн полк негдгч болдж гварзейск нер авб. Иигдх Москван өөр дээлдсн дэанд советск гвардий үүдсн.

Өшатири фронтд ноолдсн дээрэн бийсинн эзлжэсн газртан партизанмудла ноолдх зөвтэ болв. Өшатириг диилхин төлэ бийсинн амэн өгсн московск комсомольцир, партизанмуд Зоя Космодемьянская болн Шура Чекалинан нерд советск олт амтнэ ухан седклэс гаршго.

Дала ик гару үзэд немшир Клин балгьс авчкад Димитровур өөрдв. Өшатири өмн зах багнь Тула балгьсна дорд бийэрн эргдх гарад Кашир тал өөрдв. Цаг дегд түрү билэ. Москвагүр ордг арвн негн төмр хаалгьас долагын өшатири эзлчксн. Зарм

газртын өшатири Москвагүр 25 километр өөрдв, балгьс хареджасн зенитн батарей өшатири танксла ноолдх зөвтэ болсн. Диилдж йовх бээдл үзджэ гитлеровцир деегүр сана зүүдх делкэд соньсхдх иигдх келсн: «большевикүдин хотл балгьсур германск дэврилгын ики уралн ордж одв, Москва балгьсна дотркинь хаалгын дурнаггар халэдж үздж болхн».

Болв күчтэ күнд харелтин дэн эврэн ашан үзүлсн. Өшатири икар гарута чидлан чилэсн. Мана цергүд героическ кевэр харелдх ноолдд, сөрүд цоклгь кегяд немширин дэврилгын декабрин 5-д уралан йовдх чадшго кедж зогсасн. Чидлнь чилдж йовх гитлеровцир өдр болгн өсэд бээсн мана цергин цоклгьна өмнэс ара сөрүнджэсн. Өшатири чидлнь буурад бээхлэ Советск Цергин чидл өсэд бээсн. Мана церг өдр ирвэс ик дамшлгга болад бээсн.

Москвад аамшг үзүлджэсн өшатири голлгч күчтэ баг цергүр сөрүд цоклгь кехн гидж советск командованя шидв. 1941 жилин декабрин 6-д Деед фронтин цергүд Клино-Солнечногорск болн Тульск халэдж цоклгь кев. Калининск фронтин цергин (командующн генерал И. С. Конев, Дэанэ Советин член В. С. Леонов) зүн захн Калинин балгьсна эргнд, Деед-өмн үзгин фронтин (командующн Советск Союзин маршал С. К. Тимошенко, Дэанэ Советин член Н. С. Хрущев) барун зах церг — Елец шидр цоклгь кев. Энүнэ ашд централн фронтд мана цергүд гитлеровск 2-ч, 3-ч, 4-ч, танков багмудиг хамх цокад көөсн.

Москвагүр өмн болн ар үзгэсн дэврад аамшг үзүлджэсн немецк-фашистск хойр баг хамх тусад күүчдсн.

Деед өмн үзгин болн Калининск фронтсин цергүдин дэврилгын күчтэ болсн. Деед өмн үзгин фронтин церг өшатири елецк багиг күүчв. Мана цергүд сан дэврилгь кегяд декабрин 9-д Елецк сулдхдх авад немшин цергиг деед үзгүр көөгяд Орел балгьс халэдж кедж йовх дэврилгын улм чангьгасн. Энүнлэ дегц Калининск фронтин церг өшатириг күүчэд Калинин балгьсиг сулдхдх авсн. Мана цергүдин дэврилгын өмнэс сөрдх чадшго болад өшатири цергүд адгьдх тарч зулсн. Бийсэн эргүлэд бүслчкэс аагьад, бийсэн манджасн гитлеровск церг танксан, товмудан, автомашидан хаяд зулсн. Энүндэн фашистск церг кесг мингын күүгьан алулад, шавтаггад болн кел бэргдүлдж геев, дэанэ ик олт техникэн геев.

Советск Церг КПСС-н болн Советск правительствин гардвар эврэнн Төрскэн харедж чадв, немецк-фашистск цергиг деед үзгүр көөв. Немецк-фашистск церг юмнд диилгдшго гисн — хольв тусв. Немецк-фашистск хамгин ик күчтэ багиг Москва шидр цокдх күүчснэ ашд гитлеровск Германиг негидн күртл цокдх тараггад эрдх өкэс оньдан аргь уга кесн. Москва шидр диилвр бэрилгын Советск Цергт ик омг өгв, аврлтан уга өшатириг күүчх лавта. иткмдхтэ седэл өгв. Немшин цергин омгн шамтрдж одв. Фашистск цергиг Москва шидр цокдх күүчлгын Советск Союзин делкэн бээдлин батлв, мана Төрскнэ күндтэ чирннь делкэд туурв. Фашизмн дэджрилгын бээсн олт амтн теднэ мухлалгьнас ондиндэн сулдх, теднэ өмнэс ноолда кедж чадх аргь өгсн.

Н. КИСЛОВ.
М. ИНДЖИЕВ.

Запаст бээх офицермүд — Төрскнэ дэанд орлчачнр.